
UDK 82.085.1:654.197
Izvorni znanstveni rad.

Prihvaćeno 10.04.1997.

Višnja Modrić
Hrvatska radiotelevizija, Zagreb
Marina Matanović-Simunović
Filozofski fakultet, Zagreb

PREDNOSTI I NEDOSTACI ELEKTRONIČKOG ČITAČA ("BLESIMETRA")

SAŽETAK

S obzirom na pretpostavku da se govorenje uz pomoć elektroničkog čitača ("blesimetra") razlikuje od govorenja uz pomoć papira, tj. da se vidi i čuje da govornik ne govori spontano pripremljeno, nego da čita, u radu su uspoređivana ta dva načina govorenja. Ustanovljeno je da se iz govorenja uz pomoć "blesimetra" prima manje obavijesti, ritam takvog govorenja ometa poruku, ali zvuči govornije kad se govornika i vidi, što upućuje na povezanost verbalnog i neverbalnog u govoru. Anketa provedena među ispitanicima i televizijskim govornicima pokazala je da je za televiziju "blesimetar" nužno pomagalo. Istraživanje, međutim, pokazuje da su potrebne promjene u korištenju tog stroja.

Ključne riječi: mediji, televizijski govor, komunikacija

UVOD

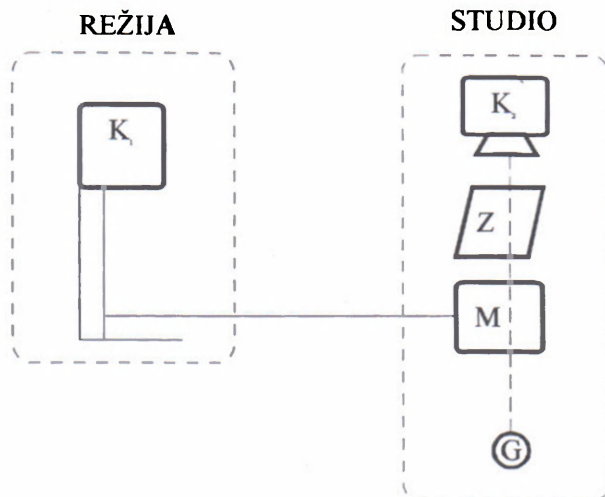
Televizija je iluzija koju se nastoji održati što neprepoznatljivijom, odnosno što prirodnijom. To se postiže sve suvremenijom i kvalitetnijom tehnologijom u koju možemo svrstati i elektronički čitač ("blesimetar")¹. Elektronički čitač je stroj s pomoću kojeg se stvara dojam da televizijski govornik govori spontano pripremljeno te komunicira pogledom s gledateljem, iako zapravo čita. Taj stroj stoji ispred objektiva kamere, pa govornik ne govori pogledavajući u papire na stolu, nego sve vrijeme govorenja čita tekst s elektroničkog čitača gledajući u kameru, tj. u gledatelja, koji tako stječe dojam stalne neverbalne komunikacije. Na istraživanje utjecaja elektroničkog čitača na govor televizijskih govornika potaknula su nas pitanja kako neki govornici (npr. voditelji informativne emisije "Dnevnik") mogu duge najave govoriti napamet, kako mogu upamtiti toliko teksta, tako sigurno djelovati, ne zastajati, i ne griješiti. S druge strane, neki govornici izbjegavaju se koristiti elektroničkim čitačem jer, prema njihovom sudu, kad čitaju tekst s elektroničkog čitača, djeluju sami sebi umjetno, čini im se da gledaju kroz, a ne u gledatelja te da govor zvuči kao da su tekst naučili napamet. Rafe (1983) govori o strahu televizijskih govornika da neće vidjeti slova i da im brzina neće odgovarati. Nadalje, daje opis govornika koji govore uz pomoć elektroničkog čitača: "*Glava mu se pomiče u stranu (do profila), riječi teku poput rijeke iz naoko dobro opskrbljene pameti, a da ne oklijeva ili zastane tražeći negdje duboko skrivenu riječ. Nikada se ne spetljati - i publika stječe dojam dobrog govornika*". U govornoj izvedbi i vizualnim znakovima govornika koji se služe elektroničkim čitačem opažamo sljedeće:

- ritam je često jako oksitonski (što uzrokuje i)
- loš izbor rečeničkih naglasaka
- fonetski su blokovi kraći
- intonacije su monotone
- premalo je stanki isticanja i procesiranja ili previše delimitativnih stanki
- pogled je prazan ili se vidi da oko čita (da se pomiče lijevo-desno)
- previše je ili premalo treptanja (uobičajen je broj treptaja u minuti od šest do osam (Pease, 1991))
- geste su reducirane ili ih uopće nema, što gledatelji negativno procjenjuju (Škarić, 1988)

¹ Naziv "elektronički čitač" nije potvrdio Zavod za jezik. Nastao je u nedostatku stručnog naziva uz popularan naziv "blesimetar", koji smatramo neprimjerenim. Na izbor smo imali služiti se engleskim nazivom "prompter". Engleski je jezik naziv preuzeo iz kazališnog rječnika (prompter = šaptač, sufler). Dodavši mu prefiks "tele" označili su da taj stroj na televiziji radi ono što šaptač radi u kazalištu (pomaže govornicima iznositi tekst). Odbacili smo i tu mogućnost, nastojeći ne opterećivati jezik novim anglicizmima, ali nadajući se da će se s vremenom naći prikladan i dugotrajan naziv.

MATERIJALI I METODE

S obzirom na to da je malo poznato kako elektronički čitač radi prikazujemo njegov rad.

Slika 1. Shematski prikaz rada elektroničkog čitača

Legenda: K₁, K₂ = kamera

G = govornik

M = monitor

Z = zrcalo

Kroz nepomičnu kameru (Vidicon) provlači se 10 cm široka papirna vrpca s otipkanim tekstom (Prilog). Taj se tekst pojavljuje na crno-bijelom monitoru koji stoji ispod kamere u studiju u koju govornik gleda. Slika se s monitora odražava u zrcalu koje u odnosu na monitor stoji pod kutom od 45° ispred objektivna kamere².

Istraživanje se sastojalo od procjenjivanja audiovizualnog materijala i ankete. Audiovizualni je materijal činila videosnimka 10 televizijskih govornika³. Svaki od njih najprije je govorio pripremljen tekst uz pomoć elektroničkog čitača u trajanju oko 1 minute (to smo nazvali snimka 1 ili s1 ili izvedba 1). Zatim su govorili drugi tekst (jednake dužine i otprilike istog broja obavijesti) uz pomoć papira (nazvano snimka 2 ili s2 ili izvedba 2).

² Na HRT-u se služe elektroničkim čitačem marke "Autocue", međutim ima modernijih elektroničkih čitača kod kojih se tekst na monitor prenosi iz računala, a u računalo se tekst unosi tipkovnicom, disketom ili modemom.

³ 5 novinara - voditelja informativnih emisija, 2 novinara redakcije vanjske politike, 1 novinar redakcije informativnog programa, 1 novinar gospodarstvene redakcije, 1 spiker.

Bilo je 36 ispitanika. Oni su najprije slušali snimku 1 i 2 te procjenjivali iz koje su primili više obavijesti, u kojoj je ritam pravilniji (pod čime smo podrazumijevali ritam koji ne smeta pri slušanju), koja je od te dvije izvedbe govornija. Nakon slušanja, ispitanici su gledali snimku 1 i 2, pa su uz nabrojene elemente, procjenjivali i opće ponašanje govornika (neverbalne znakove). Pitanja su dobili prije procjenjivanja. Za ritam i količinu primljene obavijesti označavali su bolju izvedbu, a govornost i opće ponašanje ocjenjivali su ocjenama od 1 (najniža ocjena) do 7. Uz to smo uspoređivali 2 načina govorenja na televiziji, htjeli smo doznati ima li kakvih razlika između ta dva načina govorenja kad samo slušamo govornika ili kad ga i vidimo. Pokus je trajao 50 minuta. Nakon procjene audiovizualnog materijala, među ispitanicima i televizijskim govornicima (koji su predstavljali govorni materijal i onima koji nisu) provedena je anketa o poželjnosti korištenja elektroničkog čitača.

REZULTATI I RASPRAVA

Razlike između govorenja uz pomoć elektroničkog čitača i uz pomoć papira

snimka		Količina obavijesti		Ritam		Govornost		Opće ponašanje	
		br. isp.	%	br. isp.	%	br. isp.	%	br. isp.	%
A	s2	25/35	71,4	20/35	57,2	18/35	51,4		
	s1	8/35	22,9	9/35	25,7	12/35	34,3		
	s1 = s2	2/35	5,7	6/35	17,1	5/35	14,3		
V	s2	20/35	57,2	16/35	45,7	15/35	42,9	18/36	50,0
	s1	11/35	31,4	15/35	42,9	17/35	48,6	17/36	47,2
	s1 = s2	4/35	11,4	4/35	11,4	3/35	8,5	1/36	2,8

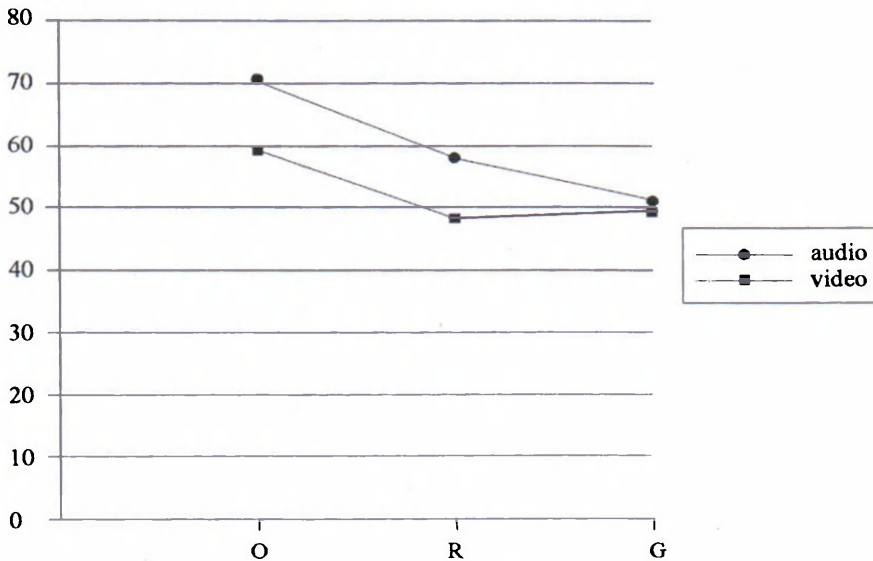
Tablica 1. Razlika između prve i druge snimke i slušanja i gledanja snimki

Izvedba 2, tj. izvedba uz pomoć papira ocijenjena je nakon slušanja bolje od izvedbe 1 u sva tri elementa. Nakon gledanja, također je izvedba 2 ocijenjena bolje, ali samo u procjeni ritma i količini primljene obavijesti, ne i u govornosti. To možemo objasniti vizualnim čimbenikom govora. Kad govornik govori uz pomoć elektroničkog čitača, sve vrijeme govorenja komunicira s gledateljem, a većinom smo naviknuti komunicirati tako da sugovornika i vidimo. Neverbalni dio čini sa zvukom kompletan govor, pa se izvedba doima govornijom. Takvo stajalište ispitanici potkrepljuju raznolikošću intonacija, stankama na pravim mjestima i dobrim izborom bitnih riječi u rečenici (Tablica 1).

X	GOVORNOST			
	audio		video	
	s1	s2	s1	s2
	4,35	4,48	4,39	4,42

Tablica 2. Prosječne vrijednosti govornosti

Prosječna ocjena govornosti kreće se oko središnje ocjene na ljestvici od 1 do 7 (4), što znači da izvedbe govornika nisu izrazito govorne, niti izrazito negovorne (Tablica 2).

Dijagram 1. Razlika u primljenoj obavijesti, ritmu i govornosti slušanjem i gledanjem

Vrijednosti za audiosnimku više su nego za videosnimku, što znači da više ispitanika prima više obavijesti, ritam im manje ometa primanje poruke i govornije im izvedba zvuči kad govornika slušaju, a ne i gledaju. U procjeni videosnimke vrijednosti nisu tako izražene. Možemo reći da je uz gledanje procjena govora nesigurnija, jer je percepcija govornog dijela poruke opterećena i percipiranjem neverbalnih znakova.

Za 50% ispitanika primjerenije je opće ponašanje govornika koji se služe tekstem na papiru, a 47,2% ispitanika smatra primjerenijim opće ponašanje govornika koji se služe elektroničkim čitačem. Ostali ispitanici (2,8%) smatraju da je jednako primjereno opće ponašanje govornika u oba načina govorenja (Tablica 1). Vidimo da su govornici u neverbalnim znakovima podjednako dobri u oba načina govorenja. Ispitanici su govornicima najviše zamjerali to

što kad se služe elektroničkim čitačem previše ili premalo trepću, što su im obrve podignute, tijelo i ruke ukočeni. Najveće zamjerke govornicima dok govore uz pomoć papira su: premalo pogleda u kameru, pognuto tijelo, prejako oslanjanje na stol.

Promjene nakon gledanja videosnimke

Nakon gledanja snimki, ispitanici nisu ocijenili boljom onu izvedbu koju su smatrali boljom nakon što su je samo slušali. O tome iz koje se izvedbe dobiva više obavijesti 37,1% ispitanika mijenja sud i to najviše u korist govorenja uz pomoć elektroničkog čitača (51%). Ostali ispitanici ne mijenjaju mišljenje. Najviše je promjena u određivanju pravilnosti ritma. Čak 48,6% ispitanika mijenja mišljenje. Od toga 36% ispitanika smatra da je ritam pravilniji u izvedbi s elektroničkim čitačem. O tome koja je izvedba govornija 42,9% ispitanika mijenja mišljenje, od čega 32% smatra govornijom izvedbu s elektroničkim čitačem. I jedino u govornosti ta promjena utječe na to da se gledajući govornika, smatra govornijim govorenje uz pomoć elektroničkog čitača na razini ukupnog broja ispitanika. Neki ispitanici uopće nisu mijenjali mišljenje u procjenjivanju, dok su ga drugi izrazito mijenjali. Pod "izrazito" smo smatrali promjenu (bilo u drugu izvedbu, bilo u mišljenje "obje su mi izvedbe jednake") u više od 50% procjenjivanja. Čak 42,9% takvih ispitanika mijenja mišljenje u procjeni ritma, 30,5% u procjeni govornosti, a u procjeni količine primljene obavijesti 14,3%. Iz ovoga vidimo da je najteže bilo procjenjivati ritam. Na temelju svih promjena možemo zaključiti da ispitanici slušajući i gledajući govornika koji se služi elektroničkim čitačem, prepoznaju govornu poruku govornijom, neometajućeg ritma i čini im se da iz nje dobivaju više obavijesti.

Anketa

Anketa provedena među ispitanicima pokazala je da 9 od 36 ispitanika (25%) radije na ekranu gleda govornike koji se služe papirima. Kao razlog navode dojam da govornici koji se služe elektroničkim čitačem "bulje" u gledatelja. To se podudara s poželjnošću da se za vrijeme komunikacije sugovornici ne gledaju 100% ukupnog vremena (kao što se često događa kad se govori s elektroničkog čitača), nego 25% do 75% vremena (Harrison, 1974). Većina ispitanika (75%) radije gleda govornike koji se služe elektroničkim čitačem. Zanimljivo je da većina ispitanika tako misli, a procjenjuje potpuno drukčije.

Anketom provedenom među govornicima ustanovili smo da se 58,8% govornika osjeća sigurnijim kad govori uz pomoć elektroničkog čitača (ali pred sobom drže papire s tekstom zbog toga što tehnika može zakazati). Kao što vidimo, dojam o sigurnosti u nastupu govornika i njihov osjećaj sigurnosti u suprotnosti su. Za 23,5% govornika potpuno je svejedno govore li uz pomoć papira ili elektroničkog čitača, a 17,7% govornika sigurnije je s elektroničkim čitačem.

Iz ankete dobivamo i uprosječno mišljenje o tome koji je način govora prihvatljiviji za televizijski medij. Najprihvatljivija je kombinacija elektroničkog čitača i papira (za 41% govornika). Govornici to obrazlažu, a imaju potpuno pravo u tome, vjerodostojnošću podataka i citata pročitanih s papira te boljom komunikacijom jer gledatelj ne gleda u spuštenu glavu i kapke nego vidi oči govornika. Da je prihvatljivije govoriti samo uz pomoć elektroničkog čitača i to duže najave ili komentare, smatra 35,2% govornika. Svi se slažu da to zahtijeva dobru pripremu. Ostatak govornika (23,8%) smatra da je za televizijski medij prihvatljivije govoriti služeći se papirima.

ZAKLJUČAK

Rezultati našeg istraživanja utjecaja elektroničkog čitača na govor pokazuje da se, kad se samo sluša, govorenje uz pomoć elektroničkog čitača procjenjuje kao manje govorno od govorenja uz pomoć papira, kao izvedba ritma koji ometa primanje poruke te da se iz takva načina govorenja prima manje obavijesti. Kad se i sluša i gleda govornika koji se služi elektroničkim čitačem, i dalje se jednako procjenjuje ritam te količina primljene obavijesti, ali se, u usporedbi s govorenjem uz pomoć papira, takav govor procjenjuje govornijim.

Recimo i to da je ocjena govornosti prikazanih televizijskih govornika srednja. Njihove izvedbe nisu niti izrazito govorne niti izrazito negovorne.

Istraživanjem smo djelomično potvrdili svoje pretpostavke. Znači, govornikova misao, koncentracija na to da se ne smije vidjeti i čuti da čita s elektroničkog čitača, čini upravo da se to vidi i čuje.

Smatramo da se televizijski govornici trebaju služiti elektroničkim čitačem, ali moraju:

- naučiti kako se njime pravilno služiti (što znači spontanije govoriti, tj. poznavati tehnike brzog čitanja, anticipirati, vizualizirati tekst, unijeti upute za važnije neverbalne znakove u tekst na vrpci).
- uz elektronički čitač služiti se i papirima za dijelove teksta koji se moraju čitati (složeniji brojevi, podaci, citati) da bi se postigla uvjerljivost.
- pomoćnici (koji vrte elektronički čitač) moraju poznavati stil govornika i tekst.

Naime, kao što Taylor i Ederington kažu: *“Elektronički čitač stvara iluziju, ali je jednako tako može i uništiti!”*

LITERATURA

- Abrahams, P.** (1988). Speak to me only with my teleprompt, U: *Financial Times*, December 2.
- McCartney, S.** (1992). Who Controls The Convention?, The Sound Man and the Teleprompter Man, U: *The Associated Press*, August 18, PM cycle.
- Harrison, R.P.** (1974). *Beyond words*, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- Hyde, S.W.** (1983). *Television and radio announcing*, 4TH edition, Houghton Mifflin Company.
- Krampen, M.** (1972). Psihološko istraživanje televizije, U: *Bit international* 8/9, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Pease, A.** (1991). *Govor tijela*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana - Zagreb.
- Rafe, S.C.** (1983). Tips on teleprompters, U: *Public Relations Journal*, September.
- Škarić, I.** (1988). *U potrazi za izgubljenim govorom*, Školska knjiga, Zagreb, str. 229-240.
- Taylor, W., Ederington, B.** (1992). Debate or teleprompted temporizing?, U: *The Washington Times*, October 12, Final Edition.
- Upute za rukovanje elektroničkim čitačem marke "Autocue", Autocue Ltd. Autocue House, London.
- Valenti, J.** (1984). The scourge of teleprompters, U: *The New York Times*, July 10, Late City Final Edition.
-

PRILOG: Tekst na vrpci za elektronički čitač

Dobar dan,
Hrvatski predsjednik
doktor Franjo Tuđman
otputovao je iz
Sjedinjenih Američkih
Država, iz zrakoplov-
ne baze u Ohaju
gdje je sudjelovao
na pregovorima o
rješenju sukoba
i postizanju mira
u jugoistočnoj Europi.
U Dejtonu ostaju,
međutim, na daljnjim
pregovorima članovi
hrvatskog pregovaračkog
tima. Evo i posljednjih
vijesti o mirovnim
pregovorima iz baze
Rajt Peterson, koji,
po mnogim ocjenama,
predstavljaju krupan
korak u smirivanju
krize na ovim prosto-
rima.

Višnja Modrić
Croatian Television, Zagreb
Marina Matanović-Šimunović
Faculty of Philosophy, Zagreb

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF THE TELEPROMPTER

SUMMARY

The research has been undertaken on the hypothesis that speaking by means of the teleprompter differs from speaking by means of a piece of paper, in other words in that it can be seen and heard that the speakers does not speak spontaneously prepared, but that he reads. The results have shown that speaking by means of the teleprompter provides less information, the rhythm of such speaking disturbs the message and yet, it sounds more like speaking when the speaker is seen on the screen. All this relates to the connection between the verbal and non verbal elements in speech.

Key words: *media, television speech, communication*
